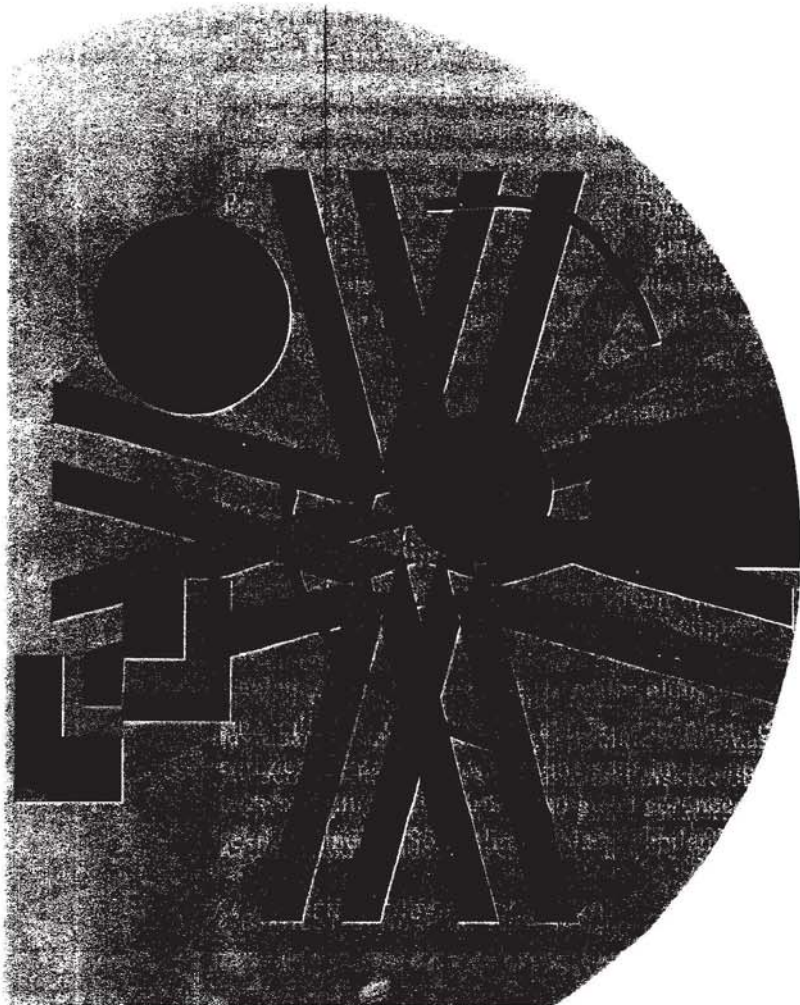

mekânda görünen

KÖKSAL ALVER

Mekân, kültürel ve toplumsal süreçler bağlamında oluşturulan, dönüştürülen temel yaşama birimidir ve hayatı avuçları içinde taşır. Hayatın bir akış haline geldiği temel boyuttur. Hayata gerçeklik kazandıran bir elbisedir. İnsanın temel üretim alanına mekân karşılık gelir. İnsanı mekân kayıtlar, donatır, zorlar, zorunlu kılar. Yaşama şekillerini belirleyebildiği gibi ufkunu, düş ve düşünce dünyasını da besler, kimi zaman kilitler. İnsanın ne yana dönse gördüğü çizgidir mekân; ona yapışmıştır, ondan koparılamaz temel birimdir.

İnsan, mekân bağımlı bir varlıktır. Bir yerde doğar, bir yerde büyür, bir yerleri kateder hayat boyu, ölene kadar sürekli bir yerleri dolaşır durur. Evde, okulda, çarşı pazarda, meydanda, sokakta, caddede, gecekonduda veya gökdeleninde, havaalanında ya da atölyededir. Yani mutlak anlamda bir yerde, bir mekândadır. Asla 'mekândan münezze' değildir! Mekanla kuşatılmış, mekan bağımlı hale gelmiştir. İnsanı kuşatan mekan, doğal olarak ona etkilerde bulunur. Bu denli mekânla hemhal olan insanın, mekâna yüklediği anlamlar, mekâna kattığı değerler ol-

malıdır. Bütün bir hayatın sürdürüldüğü mekânın boş bir levha olması mümkün müdür? Değerden, inançtan, hayat tarzından bağımsız bir mekân üretimi söz konusu olabilir mi?

Mekân, boş değil aksine bütünüyle doludur, çok anlamlı bir yapıya sahiptir. Mekân, yalnızca biçimi değil, özde olanı yani manevî olanı da taşır, yansıtır. Mekâna bakan, önce bir şekil ve biçimden oluşan bir manzara ile karşılaşır. Çizgiler, şekiller, biçimler, tarzlar okyanusunda belli bir anlam dünyasının izleri yakalanır. Bir şekil, yalnızca bir şekil, koca bir dünyayı resmetmeye yeter. Bir çizgi, bir dönemin ruhunu ayan beyan eder. O çizgide bir düşünce tarzını yahut hayat tarzını görmek ne müthiş bir şeydir doğrusu. Mekânın yansıttığı şey bütünüyle anlamdır, denebilir. Bu anlam, insanı elbette çok yönlü bir okumaya sevkeder.

Hayatı taşıyan bir kap olan mekân, göze hitap eder. Hayatın akıp gittiği mekânlar, görsellik boyutuyla öne çıkar. Mekânın gözle ilk teması dış yüzeyi ile yani ilk elden 'görünen' yüzü ile gerçekleşir. Mekân kendine bakana zamanla bütün yüzlerini açar. Göz ne görür mekânda? Örneğin bir eve, stadyuma, gar binasına, alışveriş merkezine, camiye, bedestene bakan göz ne görür orada, neyi yakalar, hangi ayrıntıyı, hangi çizgiyi? Göz başlar keşfetmeye. Mekânda açık ve saklı olanı tel tel çözmeye girişir.

Mekan, başlangıçta bir yeri imler. O yer, insan eliyle, kültürel, dinî, toplumsal süreçler paralelinde üretilen, dönüştürülen bir yerdir; insan elinin değmesiyle mekana dönüşmüştür ve başkalaşmış bir yerdir artık. Bu anlamda mekan, insanın dünya üzerindeki yerini, konumunu, toplumsal durumunu imlemesi açısından kayda değerdir. İnsanı bir yere bağlayan, bir yer ile irtibatlı hale getiren mekan, insan için önemli bir bağ haline gelir. Onu bağlar, onu başıboş bırakmaz. Bazen ona baskı uygular, onun kimi edimlerini sınırlandırır belki. Ama mekan bağı olmaksızın da bir şey üretebilmek, hayata ve topluma katılabilmek alabildiğine zorlaşır. Bu açıdan da mekan, bir imkandır ve bu imkan kapısından giren insan kendini inşa etmeye başlar.

Mekânı üreten insan kuşkusuz kendinden izler bırakır orada. İnsanın tanığı olur böylece mekanlar. O iz sürüldükçe insanın dünya üzerindeki bütün deneyimleri tespit edilebilir. Bu denli yüklü bir kavramdır mekan. Mekanda görünen, insanın ta kendisidir;

tüm yapıp etmeleri, aşikar kıldıkları ve sakladıklarıdır. Bu yüzden olsa gerek mekanlar insan için hisli yapılardır. İnsan duygusal açıdan mekanlarına bağlanır. Sanki bağlandığı kendisidir. Kendisi ile mekan arasında köprü kurar. Mekanda kendini bulur. Kimi zaman tutkunca, körce mekanına bağlanır, oradan kopamaz. Kimi zaman da gözü dünyaları dahi görmez olur. Kaçar gider. Gider ve gene bir mekanla çevrilir. Ölür ve mezar denen yeni bir mekan onu alır koynuna.

Mekanlar, kültürel göstergelerdir. İşaret taşlarıdır, kültür öbeklerinin yol haritalarıdır. Her kültür ortamı, kendini biraz da mekanlarıyla orta yere serer. Binalar, kültürel kodlarla biçimlenir, bina çizgileriyle konuşur. Söylediği ise ait olduğu dünyanın, kültür evreninin, inanç halesinin ezgisinden başka bir şey değildir. Bir caminin çizgileri ile bir kilisenin çizgileri arasındaki fark, iki dünyanın ezgisidir. Yahut iki ayrı dünyanın evlerinin kodları, iki ayrı dünya görüşünün yansımasıdır. Çünkü mekan bir aynadır ve yansıtır: bir dünya görüşünü, bir kültür iklimini, bir hayatı yansıtır. Mekan, temsil gücüne sahiptir; bir temsilcidir. Ait olduğu kültür evreninin gerçek bir temsilcisidir.

Anlam, mekanın en belli başlı unsurlarından biridir. Ne tür mekan olursa olsun, hangi dönemin eseri olursa olsun mutlaka belli bir anlam dünyasını içine alır. Onu inşa eden el ve gönül, çizgilerine, oymalarına, kalem işlerine, süslemelerine, köşelerine, tavanına ve tabanına adeta bir anlam dünyasını yani kendi dünyasının anlamlarını kazımıştır. Orada koca bir dünyanın yaşama iksiri rahatlıkla seyredilebilir.

Bir tanık olan mekan, aslında bütün bir insanlık tarihini resmeder. Böyle bir gücü vardır. İnsanın yaptıkları, dünya üzerindeki hareketleri, değişimleri bütünüyle mekanda akseder. Mekanın dili insanı söyler durur. Mekanın söylediği gerçekte insanın hikayesidir. Mekanın dönüşümü de insan hayatının geçirdiği evreleri, dönemleri, basamakları izah eder. Tek bir mekandaki dönüşüm bile, örneğin evin tarihi, insanın hikayesindeki iniş çıkışları vermesi açısından yeterlidir. Mekanın insan tarihini aksettirmesi, doğrusu mekânı vazgeçilmez ve güçlü kılar. Mekanın tıpkı zaman gibi insana yapışıp kopmaması, koparılamaz oluşu bundandır.

Mekanda görünen, insan hallerinden, insanlık tarihinin ana dönemeçlerinden başkası değildir esasta. ■